

ՓՈՒՆԱԿ ՄԱՅՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ ՀՀ-ՈՒՄ

Նաիրա Արտաշեսյան

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ

Փոխնակ մայրության ինստիտուտի կիրառման առումով ոչ միայն չեն ձևավորվել միասնական դիրքորոշումներ, այլև շատ հակասական տեսակետներ կան իրավական գրականության մեջ: Բժշկական տեսանկյունից փոխնակ մայրությունը համարվում է անպտղությունը հաղթահարելու ամենաարդյունավետ տարբերակներից մեկը: Դրա հետ մեկտեղ՝ այն վերարտադրողական տեխնոլոգիաների՝ իրավական և էթիկայի տեսանկյունից ամենավիճելի հարցն է: Կողմնակիցները կարծում են, որ փոխնակ մայրությունը հնարավորություն է տալիս հուսահատության շեմին կանգնած մարդկանց ունենալ սեփական երեխա: Հակադիր կարծիք ունեցողները համարում են, որ անտեսվում է այն կապը, որը ստեղծվում է մոր և երեխայի միջև հղիության ընթացքում:

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը տվել է փոխնակ մայրության հասկացության սահմանումը. «**Պեստացիոն կրողը (փոխնակ մայրը) այն կինն է, որի մոտ հղիությունը սկսվել է երրորդ կողմին պատկանող ծվաբջջի և սպերմատոզոիդի բեղմնավորման միջոցով: Այդ կինը կրում է երեխային այն պայմանով կամ նախնական համաձայնությամբ, որ ծնված երեխայի ծնողներն են համարվելու այն անձինք, որոնց դոնորական սաղմը օգտագործվել է տվյալ բեղմնավորման համար**»:

Փոխնակ մայրությունը վերարտադրողական միջոց համարելու հարցը տարբեր երկրներում լուծվում է տարբեր կերպ: Որոշ պետություններ փոխնակ մայրությունը ճանաչում են որպես անօրինական գործունեություն, մյուսներն էլ օրենքով սահմանել են այն որպես վերարտադրողական հնարավորություն՝ հասանելի բոլորին: Հարկ է նշել, որ արտասահմանյան երկրների մեծամասնությունը փոխնակ մայրությունը արգելում կամ սահմանափակում է: Սա հաստատում է այն փաստը, որ 2005 թ. դեկտեմբերի 16-ին տեղի ունեցած Եվրոպական խորհրդի կոմիտեի՝ սոցիալական խնդիրների շրջանակներում փոխնակ մայրության բանաձևի հաստատումը մերժվեց խորհրդի անդամների մեծամասնության կողմից¹:

Փոխնակ մոր իրավական հարաբերությունների տեսակետից կարելի է առանձնացնել երկրների 3 տեսակ.

1. Երկրներ, որտեղ փոխնակ մայրությունը թույլատրվում է օրենքով (Անգլիա, ԱՄՆ, Կորեա, Ուկրաինա, Ղազախստան և այլն),
2. Երկրներ, որտեղ փոխնակ մայրությունն արգելված է օրենքով (Հոլանդիա, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Սկանդինավյան երկրներ),
3. Երկրներ, որոնք չեն արգելում, սակայն որևէ կերպ չեն կանոնակարգում փոխնակ մայրության հարցը (Լատինական Ամերիկա, Ասիա, Բելգիա, Հունաստան, Իսպանիա, Ֆինլանդիա)²:

¹ По материалам Постановления Европейского суда по правам человека от 10 апреля 2007 г. по делу № 6339/05 // КонсультантПлюс: справочная правовая система / разработ. НПО «Вычисл. математика и информатика». - М.: КонсультантПлюс, 1997 - 2013. - Режим доступа: <http://www.consultant.ru>. - 02.04.2013:

² St' u **Козловская, А. Э.**, Правовые аспекты суррогатного материнства / А. Э. Козловская // Гражданское право., 2006. , № 2, էջ 27:

ՀՀ-ն դասվում է այն երկրների շարքին, որտեղ օրենքով թույլատրվում է փոխնակ մայրությունը, սակայն տարանջատում չկա փոխնակ մայրության տեսակների մասին (ավանդական և գեստացիոն), որոնք գրեթե բոլոր երկրներում, որտեղ թույլատրվում է փոխնակ մայրությունը, տարանջակ է: Փոխնակ մայրության վերաբերյալ հիմնական իրավական ակտը 2002 թ.-ին ընդունված «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքն է (այսուհետ նաև՝ Օրենք), որով կարգավորվում են փոխնակ մայրությանը վերաբերող հարցերը և փոխնակ մայրերին ներկայացվող պահանջները:

Օրենքի 2-րդ հոդվածի 8-րդ կետը սահմանում է փոխնակ մոր հասկացությունը. «8) *փոխնակ (սուրոգատ) մայր՝ դոնորական սաղմը իր արգանդում կրած կին, որից ծնված երեխան չի կրում նրա գենոտիպը...*»: Նույն օրենքի 15-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Փոխնակ մայր լինելու իրավունք ունեն նախկինում *առնվազն մեկ անգամ ծննդաբերած 20-35 տարեկան այն կանայք, ովքեր սահմանված կարգով ենթարկվել են բժշկագենետիկական հետազոտության, որի արդյունքում չեն հայտնաբերվել փոխնակ մայր լինելու հակացուցումներ:*

2. Փոխնակ մայր լինելու իրավունք ունեն նաև վերարտադրողական տարիքի (նախկինում *առնվազն մեկ անգամ ծննդաբերած 20 տարեկանից սկսած*) այն կանայք, ովքեր ցանկանում են կրել հարազատների կողմից տրամադրված սաղմով հղիությունը, ենթարկվել են բժշկագենետիկական հետազոտության, որի արդյունքում չեն հայտնաբերվել փոխնակ մայր լինելու հակացուցումներ:

3. Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրանցված ամուսնության մեջ գտնվող կինը կարող է փոխնակ մայր *լինել ամուսնու համաձայնությամբ*»: Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «*Վերարտադրողականության օժանդակ տեխնոլոգիաներից օգտվող անձանց և փոխնակ մոր միջև փոխհարաբերությունները կարգավորվում են գրավոր պայմանագրերով, որոնք ենթակա են նոտարական վավերացման*»:

Օրենքը սահմանում է փոխնակ մորը վերաբերող մի շարք պահանջներ, մասնավորապես՝ տարիքի վերին և ներքին շեմ, առողջական վիճակ: Այս շարքում, սակայն, սահմանված չէ երեխային հանձնելու փոխնակ մոր հոգեբանական պատրաստվածության խնդիրը: Նախագծի հեղինակները այս հարցի մասին նշել են, որ որպես փոխնակ մայր հանդես եկող կինը առնվազն մեկ անգամ արդեն իսկ պետք է ծննդաբերած լինի, ինչը հնարավորություն կստեղծի ապագա փոխնակ մորը գնահատելու երեխային հանձնելու հոգեբանական իր պատրաստվածությունը: Կարծում ենք, որ վերոնշյալ կարգավորումը փոխնակ մոր հոգեբանական պատրաստվածության խնդիրը բոլորովին չի լուծում. քանի որ օրենքը սահմանում է, որ փոխնակ մայր լինելու իրավունք ունեն նախկինում առնվազն մեկ անգամ ծննդաբերած կանայք: Սա մի՞թե նշանակում է, որ անձը հաղթահարում է հոգեբանական պատրաստվածության խնդիրը և հետո երեխային կենսաբանական ծնողներին հանձնելու տեսանկյունից: Կարծում ենք, որ ոչ: Սա, ըստ էության, հղիության և ծննդաբերության հոգեբանական պատրաստվածության խնդիրն է լուծում:

Օրենքը սահմանում է պայմանագրի կնքման պարտադիր իմպերատիվ պահանջ, այն է՝ գրավոր ձևակերպում և նոտարական վավերացում: Օրենքի ձևակերպումից կարելի է ենթադրել, որ օրենքով սահմանված կարգով ամուսնության մեջ գտնվող կնոջ համար իմպերատիվ պահանջ է նաև ամուսնու համաձայնությունը (ենթադրվում է՝ գրավոր): Սակայն այստեղ անհասկանալի է մնում նաև այն հարցը, թե ինչ տեսակի պայմանագիր է կնքվում կողմերի միջև, կամ ընդհանրապես՝ ովքեր են պայմանագրի կողմերը: Օրենքը չի պատասխանում այն հարցին, թե ում միջև է կնքվում փոխնակ մայրության պայմանագիրը. պատվիրատու ծնողների՞ և փոխնակ մոր, թե՞ նաև այն բժշկական հաստատության, որը մատուցում է բշկական

ծառայությունները, պայմանագիրը եռակողմ է, թե՛ կնքվում են առանձին պայմանագրեր: Նաև չկա մանրամասն իրավական կարգավորում կողմերի իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ:

Փոխնակ մայրության պայմանագրի վերաբերյալ շատ հարցեր դուրս են մնում իրավական կարգավորումից: Չնայած այն հանգամանքին, որ փոխնակ մոր և նրան դիմած անձերի համաձայնության էությունը ակնհայտ է, նրանց փոխհարաբերությունների բնույթը չի բացահայտվում: Ոչ մի տեղ չի պարզաբանվում փոխնակ մայրության պայմանագրի իրավական նկարագրությունը, դրա հիմնական պայմանների, կողմերի իրավական կարգավիճակի և նրանց նկատմամբ ներկայացված պահանջների վերաբերյալ որևէ վստահություն չկա: Որոշ գիտնականներ, օրինակ՝ Օ.Յու. Կոսովան, կարծում են, որ վերոհիշյալ մայրության պայմանագիրը պետք է դասակարգվի որպես իրենից արժեք չներկայացնող գործարք, քանի որ այն խախտում է բարոյականության և օրենքի սկզբունքներ¹: Այլ գիտնականներ, օրինակ՝ Ժուկովը, պնդում է, որ փոխնակ մայրության պայմանագիրը չի կարող վերագրվել քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի թվին: Հետևաբար՝ փոխնակ մայրության պայմանագրերի վերաբերյալ քաղաքացիական օրենսդրության կիրառումը անհնար է, քանի որ երեխայի փոխանցումը փոխնակ մոր կողմից չի կարող պայմանագրի առարկա լինել. և երեխան չի կարող դառնալ գործարքի առարկա²:

Եթե կողմերը կնքեն առուվաճառքի պայմանագիր, հարց է առաջանում, թե որն է հատուցելի գործարքի առարկան՝ երեխա՞ն, թե՞ սաղմը: Այստեղից էլ մեկ այլ հարց է առաջանում՝ սաղմը, պտուղը կամ ձևավորվող էակը կարո՞ղ է գործարքի առարկա դառնալ: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածի 1-ին մասից բխում է, որ առուվաճառքի առարկան գույքն է, ապրանքը: Փաստորեն ստացվում է, եթե կողմերը կնքում են առուվաճառքի պայմանագիր, ապա ձևավորվող երեխան, պտուղը կամ սաղմը դիտարկվում է որպես ապրանք: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 133-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումից բխում է, որ քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտների տեսակները, որոնց շրջանառության մեջ գտնվելը չի թույլատրվում (շրջանառությունից հանված օբյեկտներ), պետք է ուղղակի նշված լինեն օրենքում: Սաղմի՝ շրջանառությունից հանված լինելու մասին որևէ նշում չկա, հետևաբար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի իմաստով սաղմը կարող է լինել շրջանառության մեջ գտնվող քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտ: Այսինքն՝ եթե գործարքի առարկա դիտարկենք սաղմը՝ որպես ապրանք, գույք, ապա հարցը լիովին կարելի է դիտարկել քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների շրջանակում: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ սույն դեպքում լիովին անտեսվում են ապագա երեխայի շահերը, քանի որ դրանք որևէ կերպ չեն շոշափվում:

Ամփոփելով այս առնչությամբ մեր դիտարկումները՝ առաջարկում ենք հարցի լուծման հետևյալ տարբերակները.

1. *Առաջնահերթ պետք է հստակ սահմանվի, թե ինչ պայանագիր է կնքվում այս պարագայում, կարծում ենք, որ պետք է կնքվի փոխնակ մայրության պայմանագիր՝ որպես պայմանագրի առանձին տեսակ, և այս դեպքում Քաղաքացիական օրենսգրքի որևէ պայմանագրի դրույթները կիրառելի չեն նշված հարաբերությունների նկատմամբ:*

2. *Կարծում ենք, որ փոխնակ մոր միջոցով երեխա կարող են ունենալ բացառապես այն անուսնական գույզերը, որոնք ունեն ժառանգական որևէ խնդիր, որը*

¹ Տե՛ս Օ.Յու. Կոսովա, Фактические браки и семейное право, էջ 23

² Տե՛ս Զյուկով Բ.Н., О некоторых вопросах установления отцовства в добровольном порядке, не урегулированных действующим законодательством // Семейное право. 2004. № 2.:

կարող է անցել երեխային, կամ այնպիսի հիվանդություն, որը անհնարին է դարձնում հղիությունը (արգանդի բացակայություն, սիրտ-անոթային խնդիրներ և այլն), և որը պետք է հավաստվի համապատասխան բժշկական փաստաթղթերով: Հակառակ պարագայում հնարավոր են դեպքեր, երբ փոխնակ մոր միջոցով երեխա ունենալը դառնա ինքնանպատակ որոշ գույգերի մոտ, օրինակ՝ ծննդաբերական ցավերից խուսափելու նպատակով:

3. Նաև օրենսդրորեն պետք է հստակեցվի այն նորմը, համաձայն որի՝ օրենքով սահմանված կարգով ամուսնության մեջ գտնվող կինը կարող է փոխնակ մայր լինել ամուսնու համաձայնությամբ: Կարծում ենք՝ պիտի սահմանվի ամուսնու գրավոր համաձայնությամբ, որը նույնպես պետք է վավերացվի նոտարի կողմից:

4. Քանի որ փոխնակ մայրության պայմանագիրը բավականին ռիսկային է, և պետությունը պիտի պաշտպանի առավելապես նոր ծնվող երեխայի շահերը, հետևաբար անհրաժեշտություն է առաջանում փոխնակ մայրության պայմանագրի կնքման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնել՝ ի դեմս խնամակալության և հոգաբարձության խորհրդի՝ սահմանելով պայմանագրի կնքման համար նախնական համաձայնության պարտադիր կարգ:

НЕКОТОРИЕ ПРОБЛЕМЫ В СФЕРЕ ИНСТИТУТА ПРИМЕНЕНИЯ СУРРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В РА

Наира Арташесян

Аспирант кафедры гражданского процесса ЕГУ

В статье рассмотрены вопросы правового регулирования проблем института суррогатного материнства. В настоящее время заключается большое число контрактов о суррогатном материнстве, не имея представления об их правовой сути и последствиях. На практике в контракте о суррогатном материнстве никто из сторон не защищен в юридическом плане. Не ясно, должен ли подписывать контракт соответствующее медицинское учреждение? Существует ли государственный орган, который контролирует подписание этих контрактов? На данном этапе никто не несет ответственность за подписание этих контрактов, что является актуальной проблемой.

Этим и некоторым другим вопросам посвящена данная статья, в которой анализируется применяемое национальное законодательство, а также законодательство зарубежных стран.

SOME PROBLEMS CONCERNING THE IMPLEMENTATION OF THE SURROGATE MATERNITY IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Naira Artashesyan

Post-Graduate Student at the YSU Chair of Civil Procedure

In this paper we have presented the deficiencies and problems of the legal regulation of the maternity institution. Today, many contracts of surrogate maternity are concluded in practice without the understanding of its legal significance and consequences. The law has a very broad definition about this important issue, since practically no part of the contract of maternity is legally protected. Generally, the question is whether the medical establishment should treat biological parents with whom it has contracted, or should there be any limitations in the case, whether there is any state body that oversees the signing of these contracts? Today, no one is responsible for the conclusion of these contracts, which is an urgent problem as this area is too risky, and first of all the state should think about protection of interests of the newly born child because very often the child can become a buying and selling subject, which is inadmissible from the moral viewpoint.

We have tried to answer all the questions in the context of this scientific article from the legal point of view by analyzing the domestic and international legislations.

Բանալի բառեր – փոխնակություն, փոխնակ մայրության պայմանագիր, վերարտադրողական իրավունք, սաղմ, երեխայի իրավունքներ, գենետիկական դոնոր

Ключевые слова: суррогатство, контракт суррогатного материнства, репродуктивное право, эмбрион, право детей, генетический донор

Key words: surrogate, maternity treaty, reproductive rights, embryo, child rights, genetic donor